

บทที่ ๖

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การศึกษาวรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง มหาชมภูบตีสูตร เลขที่ ๔๓๗ จากต้นฉบับสมุดไทยขาว บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทยโบราณ จำนวน ๑ ฉบับ ๑๔๗ หน้าสมุดไทย ปัจจุบันต้นฉบับเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติท่าราชวรดิฐ กรุงเทพมหานคร มีผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

วรรณกรรมกลอนสวดมหาชมภูบตีสูตร เลขที่ ๔๓๗ เป็นผลงานของขุนสุวรรณสารวัดประพันธ์สำเร็จเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ แรม ๘ ค่ำ ปีมะโรง จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๙๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๕ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๖) มีอายุเก่าแก่ถึง ๑๗๑ ปี สันนิษฐานว่าเป็นกลอนสวดที่ได้รับอิทธิพลด้านการประพันธ์โครงเรื่องมาจากวรรณกรรมเรื่องชมพูบดีสูตรฉบับเทศน์ ซึ่งพบหลักฐานกล่าวอ้างถึงในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ เดิมประพันธ์เป็นภาษาบาลี ต่อมาได้มีผู้รู้ท้องถิ่นนำไปแปลเป็นภาษาบาลี-ไทยท้องถิ่นต่าง ๆ แพร่หลายไปทุกภูมิภาคของประเทศไทย จนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นช่วงที่สังคมไทยนิยมการสวดอ่านหนังสือกันมาก กอปรกับการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนด้านการศาสนาอย่างยิ่งยวด ขุนสุวรรณสารวัดจึงได้ประพันธ์มหาชมภูบตีสูตร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นฉบับกลอนสวดตามกระแสนิยมของสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

ชาวพุทธเชื่อถือเลื่อมใสศรัทธาเนื้อเรื่องมหาชมภูบตีสูตรมาก ในฐานะเป็นพุทธประวัติตอนหนึ่งและเป็นต้นตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง ซึ่งนิยมสร้างกันในประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยามาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังจะเห็นได้จากพระประธานที่วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระฝาง พระประธานที่วัดนางนอง กรุงเทพมหานคร และพระพุทธรูปที่ประดิษฐานข้างพระประธานที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวพุทธ จนถึงกับนำเรื่องราวมาวาดเป็นจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์วิหารต่าง ๆ อาทิ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ วัดราชบูรณะ วัดนางนอง กรุงเทพมหานคร และวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น ทั้งยังนำต้นฉบับมาใช้สวดอ่านและเทศน์สั่ง

สอนธรรมให้พุทธศาสนิกชนฟัง อันเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยผ่อนคลายอารมณ์และสร้างศรัทธาแก่พระพุทธศาสนาของชาวบ้านชาววัดในสังคมไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี

การศึกษาด้านเนื้อหาและรูปแบบการประพันธ์พบว่า มหาสมุทปิฎก เล่มที่ ๔๓๗ เป็นวรรณกรรมกลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยตรง ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตกายเป็นพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช เพื่อปราบพระยาสมุทปิเจ้าเมืองปัญจาลราช ให้ละเลิกจากต้นหา โมหะ และโทสะ ให้มายอมรับธรรมจนกลายเป็นพุทธสาวกที่บรรลุมรรคผลได้ในที่สุด

แก่นเรื่องใหญ่สะท้อนให้เห็นความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธเจ้า นับเป็นกลอนสวดที่มีโครงเรื่องเชื่อมโยงเหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละคร ให้ประสานสอดคล้องกันตามลำดับได้เป็นอย่างดี ตัวละครที่สำคัญ มีบทบาทและอิทธิพลต่อเนื้อเรื่องโดยตลอดคือ พระยาสมุทปิและพระเจ้าราชาธิราช ส่วนการสร้างฉากก็มีความโดดเด่นและมีบทบาทต่อการดำเนินเนื้อเรื่องอย่างมาก

การศึกษาด้านรูปแบบการประพันธ์พบว่า เป็นวรรณกรรมที่มีรูปแบบการประพันธ์ตามธรรมเนียมนิยมในการประพันธ์กลอนสวด กล่าวคือ เริ่มเรื่องด้วยบทไหว้ครูหรือบทพระนามพจน์ไหว้พระรัตนตรัย ปิตามารดา ครูอาจารย์ โสฬสพรหม จกามาวจรภพ พระอิศวร และพระมหากษัตริย์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวกวีผู้ประพันธ์ จากนั้นเป็นการอติวิพากษ์ของกวี แล้วกล่าวถึงปณิธานของกวี ขอให้ตนมีปรีชาสามารถดังพระพุทธโฆษาจารย์ ปราบปรามเรื่องหรือปัจจุบันวัตถุอ้างว่าเป็นพุทธบรหาร อวสานบทเป็นการสรรเสริญคุณพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งสั่งสอนธรรมแก่พุทธศาสนิกชน สุดท้ายเป็นหมายเหตุท้ายเรื่อง บอกชื่อผู้ประพันธ์ วันเดือนปีที่ประพันธ์สำเร็จ และขออานิสงส์ผลบุญให้บังเกิดแก่ตัวกวีผู้ประพันธ์

เมื่อพิจารณาด้านรูปแบบฉันทลักษณ์พบว่า มีความแตกต่างจากกลอนสวดทั่วไป ที่นิยมประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ สลับกัน ส่วนมหาสมุทปิฎก เล่มที่ ๔๓๗ ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ กาพย์ ๑๑ กาพย์ ๑๖ กาพย์ ๒๔ กาพย์ที่ดัดแปลงมาจากฉันท คือ กาพย์ ๑๒ และกาพย์ ๑๔ ประพันธ์สลับกับร้อยสุภาพแทบตลอดทั้งเรื่อง นอกจากนี้ยังมีคำประพันธ์ชนิดอื่นที่มีใคร่พบบ่อยนักในการประพันธ์กลอนสวดแทรกเพิ่มอีกด้วย ได้แก่ ชินวร ๑๕ รัต คุณบท และโคลงกระทู้ ฉันทลักษณ์ทั้งหมดนี้ก็นำมาใช้ได้สอดคล้องและเหมาะสมกับช่วงอารมณ์ความรู้สึกที่ปรากฏในเนื้อเรื่องแต่ละตอนได้เป็นอย่างดี

ส่วนกลวิธีดำเนินเรื่องนั้น กวีใช้กลวิธีต่าง ๆ ได้แก่ การเล่าเรื่องตามปฏิทิน เล่าเรื่องย้อนต้น สร้างความขัดแย้งในการดำเนินเรื่อง คลี่คลายสารัตถะของเรื่องไปตามลำดับขั้นอย่างมี

ประสิทธิภาพ ใช้กลวิธีให้มีปาฏิหาริย์ บุคลาธิษฐาน และจบเรื่องด้วยความสุข ทำให้การดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบมีความสอดคล้อง กลมกลืน เหมาะสมกับเหตุการณ์ในแต่ละช่วงตอน ทั้งยังเร้าอารมณ์ให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึกตื่นเต้น สนุกสนาน และอยากติดตามเนื้อเรื่องโดยตลอด

การศึกษาด้านทำนองเขียนและวรรณศิลป์พบว่า กวีนำคำโบราณ และคำภาษาปากที่นิยมใช้สื่อสารกันในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาใช้ในการประพันธ์อย่างมาก คำเหล่านี้ถึงแม้จะออกเสียงไม่ถูกต้องตามหลักภาษา แต่ก็เป็นเรื่องที่ยอมรับ รับรู้ และสื่อความหมายเข้าใจกันในกลุ่มชาวบ้านชาววัดสมัยนั้น นอกจากนี้กวียังนิยมนำคำที่ประดิษฐ์ขึ้นเองโดยเลียนแบบการสร้างคำในภาษาบาลี แต่ไม่เคร่งครัดระเบียบแบบแผนตามหลักภาษามากนัก เป็นการใช้คำบาลีแบบท้องถิ่นของผู้รู้ชาวบ้านชาววัดมาใช้ในการประพันธ์อย่างมาก เพื่อให้วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องมหาชมพูดิสูตร เลขที่ ๔๓๗ มีความศักดิ์สิทธิ์ น่าเคารพเลื่อมใสศรัทธามากยิ่งขึ้น เนื่องจากชาวไทยเชื่อว่าภาษาบาลีเป็นภาษาชั้นสูงที่ต้องเคารพบูชา ซึ่งการสร้างคำลักษณะนี้ กวีไทยหลายท่านนิยมกระทำ ทำให้งานประพันธ์นั้น ๆ มีคำที่แปลกน่าสนใจ ได้คำตามความหมายและรับส่งสัมผัสตามที่ต้องการ ทั้งยังเป็นการแสดงปฏิภาณความรอบรู้ของกวีด้านอักษรศาสตร์ และทำให้งานประพันธ์มีทำนองเขียนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ทำนองเขียนที่สำคัญของกวีอีกประการหนึ่งคือ การตัดคำและการแยกคำ เพื่อให้ได้คำที่มีจำนวนพยางค์และเสียงรับส่งสัมผัสตามฉันทลักษณ์ เพิ่มความไพเราะในการอ่านหรือฟังเนื้อเรื่องให้มากยิ่งขึ้น

ด้านการใช้ภาษาเชิงวรรณศิลป์นั้นพบว่า กวีใช้ถ้อยคำภาษาทำให้เกิดอลังการด้านเสียงและความหมายของคำได้อย่างยอดเยี่ยม กวีนิยมเล่นคำสัมผัสอักษรอย่างแพรวพราว เล่นคำเพื่อเน้นย้ำความหมาย น้ำเสียง สื่อภาพเคลื่อนไหวเป็นลำดับ ช้าคำเพื่อเร้าอารมณ์ความรู้สึก ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ใช้โวหารและใช้ภาษาสร้างภาพพจน์ได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ทำให้บทประพันธ์มีเสียงเสนาะไพเราะ โดดเด่น ผู้อ่านผู้ฟังสามารถจินตนาการภาพ รู้สึกสะเทือนใจ ตามเนื้อเรื่องในแต่ละช่วงตอน นับเป็นวรรณกรรมไทยเรื่องหนึ่งที่มีคุณค่าด้านวรรณศิลป์อย่างดียิ่ง

การศึกษาด้านหลักกรรม ความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรม ที่ปรากฏในเรื่องพบว่า มหาชมพูดิสูตร เลขที่ ๔๓๗ เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนภาพทัศนคติ หลักประเพณีปฏิบัติ ของชาวบ้านชาววัดในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผ่านมุมมองของกวีชาวบ้านชาววัดได้อย่างน่าสนใจ

การศึกษาเรื่องหลักกรรมพบว่า กวีได้สะท้อนภาพความหวังของชาวพุทธผ่านหลักกรรม คำสอนต่าง ๆ ได้แก่ พุทธปรัชญาเรื่องนิพพาน ไตรลักษณ์ ทุกข์ คือ ๕ คือ ๘ มรรค ๔ ผล ๔

ปฏิสัมพันธ์ทางญาณ และกรรมฐาน โดยหลักกรรมส่วนใหญ่เน้นสั่งสอนให้ชาวพุทธปฏิบัติธรรมเพื่อผลระดับโลกุตระธรรม ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป อันเป็นหลักธรรมคำสอนขั้นสูงสุดตามหลักพุทธศาสนา

ด้านความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้านั้น เป็นความเลื่อมใสศรัทธาที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจของชาวพุทธอย่างเหนียวแน่น โดยเคารพเลื่อมใสว่าพระพุทธเจ้ามีมหาบุริสลักษณะที่เพียบพร้อม และสามารถกระทำปาฏิหาริย์ปราบมารได้

ด้านความเชื่อ สะท้อนภาพความเชื่อต่าง ๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์ กัปหรือกัลป์ เทพเจ้า โสฬสพรหม และความเชื่อเรื่องสัตว์หิมพานต์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจของชาวพุทธมาช้านาน

ด้านค่านิยม สะท้อนภาพค่านิยมทัศนคติของชาวบ้านชาววัดเกี่ยวกับกษัตริย์ หรือผู้ปกครอง ประชาชนต้องการกษัตริย์ที่มีบุญบารมีและมีคุณธรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพค่านิยมเกี่ยวกับสตรีในด้านบทบาทของสตรีและความงามของสตรี

ส่วนภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมนั้นสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกายของเจ้านายฝ่ายชายและฝ่ายหญิง วัฒนธรรมการแสดงความเคารพนอบน้อม วัฒนธรรมการเดินประทักษิณ เพื่อความเป็นสิริมงคล และวัฒนธรรมทางวัตถุ

ด้านอักษรวิธีที่ใช้ในต้นฉบับตัวเขียน มีความแตกต่างจากปัจจุบันอยู่มาก นิยมบันทึกตามเสียงพูด ไม่เน้นการสะกดการันต์ จึงพบว่ามีการใช้พยัญชนะต้นและตัวสะกดสับสนปะปนกัน ระหว่างพยัญชนะที่มีเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน การใช้วรรณยุกต์มี ๒ รูป คือ วรรณยุกต์เอกและวรรณยุกต์โท ใช้ผันเสียงไม่แน่นอน มีการใช้เครื่องหมายประกอบการเขียน ได้แก่ ไม้หันอากาศ () ฝนทอง () ฟันหนู () ไม้ยมก (ๆ) ฟองมัน () วิสรวณีย์ () อังคั่น () ทันทฆาต () เครื่องหมายมหัพภาค (.) และดอกจันทร์ ตามความนิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ข้อเสนอแนะ

๑. ยังมีวรรณกรรมที่บันทึกไว้ในเอกสารโบราณ ทั้งที่บันทึกไว้ในสมุดไทยและใบลานอีกหลายเรื่อง ซึ่งต่างมีคุณค่า แต่ยังไม่ได้รับการศึกษาเผยแพร่ ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมจากเอกสารโบราณเหล่านั้น ซึ่งได้เก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติต่าง ๆ

๒. ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยวรรณกรรมเรื่องมหาชมพูดิสูตร ที่บันทึกไว้ในต้นฉบับเอกสารโบราณประเภทอื่น ๆ เช่น ใบลาน ซึ่งมีหลายฉบับหลายสำนวนแพร่กระจาย

อยู่ทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อศึกษาแหล่งกำเนิดตลอดจนการแพร่กระจายของเนื้อเรื่องให้ละเอียดลึกซึ้งต่อไป